

AUTOR S HORNICKOU TEMATIKOU JAN ČÁKA OSMDESÁTILETÝ

V roce 2009 se dožil 80. narozenin v obdivuhodné tvůrčí síle a elánu Jan Čáka, nejvýznamnější grafik a spisovatel Příbramska i celého Podbrdsku druhé poloviny dvacátého a počátku jedenadvacátého století. Přišel na svět dne 12. června roku 1929 v Praze. Podstatnou část svého života však strávil ve městě pod Svatou Horou a i jeho rodové kořeny sem hluboko sahají, vlastně již od sklonku 18. století. Tehdy Čákovi prapředci přesídlili z jižních Čech na Podbrdsko a našli nový domov na Březových Horách, v té době rozvíjejícím se hornickém městečku (od roku 1953 součástí Příbrami).

Konec 18. a zejména průběh 19. století přinesl období bouřlivého rozmachu báňského podnikání na Příbramsku, které nabízelo mimo jiné i volné pracovní příležitosti. Haviřské profesi se Čákovi předkové věnovali v stříbrorudních dolech na Březových Horách po několik generací. Josef Čáka, prapraděd současného jubilanta, se navíc prosadil i v komunální politice a stal se dokonce prvním březohorským starostou. Působil v čele zdejší radnice v letech 1850 – 1864. Na sklonku 19. století se pak Čákovi přestěhovali z Březových Hor do Příbrami. A byl to pro změnu hospodářský úpadek montánní činnosti v regionu projevující se od 90. let 19. století a přetrvávající i počátkem století 20., způsobený poklesem ceny stříbra a dalších kovů na světových trzích, který zasáhl do života mnohých hornických rodin, Čákovu nevyjímaje. Úbytek pracovních míst v hornictví znamenal přelom i v letité profesní tradici Čákova rodu. Otec Ferdinand se proto vyučil ševcem a rovněž i jeho čtyři bratři se vydali na jinou dráhu, než byla dosavadní haviřina. Pomyslná stříbrná žíla báňské kontinuity se symbolicky zastavila u horního podúředníka Jana Křtitele Čáky, což byl Ferdinandův tatínek a Janův dědeček. Ani obuvnické řemeslo otce Ferdinanda ale nemělo tehdy na růžích ustláno... Z Příbrami proto odešel do Prahy, kde však v době prvorepublikové ekonomické krize nakonec přišel o práci. Protloukal se poté všelijak, až se mu konečně podařilo, díky intervenci vzdáleného příbuzného, získat službu u Československých státních drah. Nejprve nastoupil jako traťový dělník a později se stal brzdařem. V té době se oženil, a protože byly v Praze drahé byty, přestěhoval se s manželkou do nedalekých Říčán. V roce 1929 se Čákovým narodil syn Jan. O čtyři roky později odešli do Prahy – Hostivaře. Malý Jan často jezdil do Příbrami k prarodičům a dalším příbuzným na návštěvu. Přesídlení rodiny z Prahy do Příbrami předcházela smrt již vzpomínaného dědečka Jana Křtitele Čáky, jenž bydlel v domku v Hálkově ulici pod návrším Svatý Jan, poblíž nemocnice. Stalo se to v říjnu 1938, v době mnichovské tragédie a v předvečer rozbití republiky, následné okupace a vzplanutí 2. světové války. Babička naléhala na své děti, aby se někdo z nich

domku ujal a přestěhoval se sem. Ty všechny ale žily mimo Příbram a nikdo ze strýců a tet už se pod rodný krov vrátil nechtěl. Nakonec se tohoto úkolu podjala rodina Ferdinanda Čáky se synem Janem. Jan Čáka v Příbrami následně dokončil měšťanku a stálo před ním rozhodování o volbě budoucího povolání. Již tenkrát velmi toužil po profesi spjaté s výtvarným uměním. Kreslení totiž nesmírně miloval a v tomto oboru umělecké činnosti vynikal. Avšak realita všedních dnů v době 2. světové války byla poněkud jiná. Na přání a naléhání maminky šel nakonec studovat na příbramskou Veřejnou obchodní školu. Po prvním ročníku, v létě 1944, hitlerovští okupanti školu zrušili a na žáky čekalo tzv. totální nasazení pro potřeby německého zbrojního průmyslu. Jan Čáka si tuto nucenou pracovní praxi odbyl jako pomocná síla na zdejší vlakovém nádraží. Po válce školu dokončil a stal se úředníkem Obchodního družstva Plzeň, zprvu v jeho pobočce v Příbrami, později v ústředí v Plzni. Opustil Příbram, ale jenom nakrátko. Úřednická kariéra, o níž Jan Čáka s odstupem let tvrdí, že byla jeho životním omylem, ho totiž nijak neuspokojovala. Stále více tíhnul ke své lásce, k malování, která ho doprovázela již od dětství. A tak po půldruhém roce opustil úřednickou dráhu a v červnu roku 1948 složil úspěšně přijímací zkoušku do druhého ročníku Státní grafické školy v Praze, se zaměřením na obor užitá grafika a knižní ilustrace. Studoval u profesora Jaroslava Vodrážky a později u profesora Petra Dillingera. Po absolutoriu zvládl v letech 1951 – 1953 povinnou vojenskou službu v Mladé Boleslavi a v Brdech, po níž se znovu vrátil do Příbrami, kterou již neopustil. Zaměstnání našel v oboru svého zájmu dosti příbuzném, a to jako kartograf u příbramských Jáchymovských (později Uranových) dolů. Současně se věnoval s nevšední pílí pozoruhodně rozmanité a rozsáhlé grafické práci, která stále více pohlcovala jeho volný čas. Rostoucí zájem o jeho tvorbu přivedl Jana Čáku k myšlence, aby se stal členem Svazu (později Unie) čs. výtvarných umělců, což se mu podařilo počátkem roku 1967. Vzápětí také odešel od Uranových dolů Příbram a zůstal ve svobodném povolání, s výjimkou krátkého období let 1968 – 1969, kdy pracoval na menší úvazek pro zdejší muzeum (nyní Hornické muzeum Příbram). Hlavním oborem Čákovy činnosti je tvorba umělecká, následně též literární. Počátky literární práce možno nalézt v regionálním tisku v polovině 60. let 20. století. Důležité bylo datum 23. března 1967, kdy tehdejší Středočeské nakladatelství mu sdělilo, že přijímá rukopis, včetně ilustrací, jeho první knížky s názvem Po Brdech se chodí pěšky. V knihkupectvích se objevila po nekonečných průtazích v březnu 1970. Během léta 1967 dokončil svou druhou knihu pojmenovanou Cesta na severovýchod. Ta čekala na vydání v nakladatelství Albatros až do počátku roku 1971. Mezitím zažila naše republika pokus o demokratizační změny v rámci stávajícího komunistického zřízení, označované jako tzv. Pražské jaro 1968. Mnozí tehdy věřili, že je možné reformovat existující totalitní režim nastolený po únoru 1948. Součástí těchto snah bylo i znovu obnovené skautské hnutí, do kterého se Jan Čáka, s vlastními bohatými zkušenostmi z předchozího období demokracie, intenzivně zapojil. Působil v narychlo zorganizovaných kurzech pro výchovu vůdců, začal psát příručku Junácká symbolika, dopisoval do časopisu Skauting a v neposlední řadě usiloval být platný i svému

mateřskému skautskému oddílu – „Příbramské dvojce“. Naděje na dovršení demokracie v Československu však zmařil 21. srpen 1968 a invaze vojsk pěti států Varšavské smlouvy v čele se Sovětským svazem do republiky. Okupace učinila přítrž reformnímu hnutí ve všech sférách naší společnosti a potvrdila platnost trvání železné opony mezi demokratickým světem a zeměmi tzv. sovětského bloku. V následujícím období byla vlast opět pevně sevřena ideologií jedné politické strany, Komunistické strany Československa. Ta v rámci takzvaného programu normalizace tvrdě vystupovala proti všem třídním odpůrcům, stoupencům demokracie, včetně reprezentantů Junáka. V roce 1970 normalizátoři mimo jiné přikázali dát do stoupy i Čákovu příručku Junácká symbolika. V následujícím roce nechali odebrat a z velké části zničit jeho soubor Příbramské lidové písně, popěvky a říkanky. Důvodem mocenského rozhodnutí byly motivy na ilustracích: postavy hornických patronů sv. Barbory a sv. Prokopa, havířské jesličky a obrázek svatohorského procesí... V té době byl již skauting zakázán. Za účast na ilegálních junáckých akcích byl Jan Čáka pronásledován komunistickou Státní bezpečností. Nebyl sice zatčen, dokonce mohl nadále setrvat u svého pracovního stolu, pouze výsledky takřka veškeré práce končily v šuplíku. Rodina se dostala do nelehké ekonomické situace. Pomocnou ruku v době nejvyšší nouze nabídl Čákův kamarád z dětství, tajemník mezinárodního symposia Hornická Příbram ve vědě a technice Antonín Ryčl a domluvil Janu Čákovi realizaci řady grafických prací. Poměry v republice se začaly pozvolna měnit k lepšímu až koncem 80. let 20. století. Zásadní obrat s návratem demokracie pak přišel po listopadové revoluci roku 1989. Byť se Jan Čáka osobně nepokládá za historika či etnografa, jeho detailní znalosti týkající se minulosti regionu, národopisu, heraldiky, numismatiky a dalších oborů, by mu mohli mnozí odborníci jenom závidět. Za dlouhá léta, vlastně již od mládí, shromáždil množství výpisků z literatury, excerpčních záznamů z řady archivů i muzeí, ale též výpovědí a vzpomínek pamětníků či četných odborníků. Ovšem Čáka není badatelem kabinetním, ale vše, o čem se dočetl nebo dozvěděl, musel spatřit na vlastní oči, ohledat i nakreslit; u zaniklých staveb například nalézt stará vyobrazení, plány, pohlednice, případně dobové fotografie. Zároveň se mu podařilo zachytit podobu četných objektů, ale i přírodních útvarů a scenérií, které dnes již marně hledáme. Kolik při tom nachodil kilometrů, se neodvažuje odhadnout ani sám jubilant. Nejvíce z jeho díla je spjato s milovaným Podbrdskem a středním Povltavím. Je zcela logické, že značná část Čákovy tvorby se snoubí s hornictvím, tak dominantním pro zdejší region. Navíc jde o jeho „rodovou záležitost“. Z dílny Jana Čáky vzešlo množství grafických listů, například pro již vzpomínané mezinárodní sympozium Hornická Příbram ve vědě a technice (HPVT), především k textům světově uznávaného báňského historika PhDr. Jiřího Majera, CSc. (1922 – 2008) a dalších autorů. Namátkou je možné uvést následující tituly. Majer, Jiří – Čáka, Jan. Technika českých a slovenských dolů v průběhu dějin. HPVT Příbram 1971; Majer, Jiří. Z dějin Vysoké školy báňské v Příbrami. HPVT Příbram 1984; Majer, Jiří. Sondy do dějin Středního hornického učiliště v Příbrami. Příbram 2003; Majer, Jiří. Rudné hornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 2004. Významnou roli sehrál

Čákův výtvarný přepis znaků českých a slovenských hornických měst, který v letech 1977 – 1987 formou souborů grafických listů vydával komitét sympozia HPVT s názvem Civitates Montanarum in re publica Bohemoslovenica. Hornická problematika je zachycena i v následujících pracích Jana Čáky (Příbramské lidové písně, popěvky a říkanky. Soubor deseti ilustrací, doslov a poznámky. Muzeum Podbrdská v Příbrami 1971; Poezie hlubin. Soubor deseti grafických listů, úvodní slovo a poznámky. HPVT Příbram 1974; O příbramských havířích. Výbor z krásné literatury, s průvodními texty, poznámkami a ilustracemi. HPVT Příbram 1978; Březové Hory. Soubor deseti grafických listů s průvodním slovem. Okresní muzeum Příbram 1979; Dvanáct měsíců v hornické krajině. Cyklus dřevorytů. HPVT Příbram 1983; Zmizelá Příbram. Soubor dřevorytů s komentářem. HPVT Příbram 1986; Současná Příbram. Soubor perokreseb. HPVT Příbram 1987; Prokopská pouť. Příbram 1990; Po Příbrami i trochu kolem. Soubor dvanácti kreslených pohlednic s průvodním slovem. Příbram 2001).

Nepřehlédnutelná je též Čáková spolupráce s hornickými muzei, betlemáři, numismatiky, hornickým Spolkem Prokop Příbram, Cechem příbramských horníků a hutníků, skauty, představiteli církve a dalšími. Podle jeho návrhu bylo vyraženo 21 medailí vztahujících se k historickým událostem, osobnostem a také k dějinám hornictví (Stoleté výročí dosažení 1 000 m hloubky na dole Vojtěch, r. 1975; 400 let povýšení Příbrami na královské horní město, r. 1979; Stoleté výročí březohorské důlní katastrofy, r. 1992; 780 let města Příbrami, r. 1996; 150 let od založení Montánního učiliště v Příbrami, r. 1999).

Mistr Jan Čáka je současně autorem 14 vázaných knih věnovaných převážně zdejšímu kraji. V mnohých z nich nalezneme opět náměty z báňského prostředí (Po Brdech se chodí pěšky, Brdské toulání, Toulání po Brdech, Cesta na severovýchod, Poutník Mácha, Junácká symbolika, Podbrdskem od městečka k městu, Zmizelá Vltava, Obrázky z Podbrdská, Střední Brdy – krajina neznámá, Kráčím starou Příbramí, Zmizelá Příbram starou flexareťou, Příbramský rok, Novoročenky po Listopadu). Všechny své publikace sám rovněž ilustroval. Kromě nich vytvořil několik stovek dalších děl, převládá v nich méně známá tzv. vyškrabovací technika. Ve volné tvorbě pak používá i lept, mědirytinu a dřevoryt. Dne 28. září 2008 bylo na zámku Jemniště oceněno 24 osobností Středočeského kraje, které za svoji činnost obdrželo medaile a plakety. Vyznamenání představují symbolické ocenění mimořádných lidských činů, celoživotní práce či zásluh na rozvoji regionu. Kraj tyto ceny uděloval poprvé. Mezi dekorovanými byl například olympionik Jan Železný, malířka Jitka Válková, spisovatelka Tereza Boučková nebo Panochovo kvarteto. Nemohl chybět ani Jan Čáka. Patří k osobnostem, jejichž působení a dosavadní dílo mají úzký vztah ke Středočeskému kraji. Stal se významným představitelem kultury a svojí tvorbou přispívá k rozvoji, věhlasu a dobré reprezentaci nejen Středočeského kraje. Má mimořádné zásluhy o uchování kulturního dědictví pro Středočeský kraj i celou

Českou republiku a podílí se na utváření vztahů tohoto kraje s dalšími regiony i zahraničím. Při těchto aktivitách je mu pevnou oporou jeho manželka Alena a dcery. Výsledkem Čákovy usilovné práce je množství kreseb, grafik, map, historických, národopisných či vlastivědných studií, výtvarných úprav knih, heraldických a medailérských návrhů, krásných knížek z vlastní dílny, které z něj učinily nejpopulárnějšího i nejprodávanějšího autora v regionu. Čáková genialita spočívá v umění spojit bohatou škálu informací, jimiž jsou jeho publikace protkány, s vypravěčským talentem a nádhernými vyobrazeními tak, že se od knihy neodtrhnete, dokud nejste na konci. Při hodnocení tvůrčích aktivit Jana Čáky je však nutné zdůraznit, že vždy zachovává dvě nepsané zásady: odvést dokonalou a originální práci a odmítat zakázky, odporující jeho přesvědčení a názorům. Vše je podmíněno jeho precizním a poctivým přístupem k dané věci, znalostmi sledované problematiky a láskou k Příbrami i celému podbrdskému kraji.

Literatura

Čáka, Jan. Kráčím starou Příbramí. Příbram 1998, s. 7 – 15.

Hofmann, Gustav. K sedmdesátinám Jana Čáky. Podbrdsko, Příbram 1999, VI, s. 271 – 275.

Trantina, Václav a kolektiv. Velký slovník osobností vědy a kultury příbramského regionu. Příbram 2001, s. 43 – 44.

Velfl, Josef a kolektiv. Karel Hojden a Příbramsko. Středočeské umění, Příbram 2008, 3, s. 149 – 150.